

Het nazicomplot

meulenhoff.nl

Brad Meltzer
en Josh Mensch

HET NAZI COMLOT

Het geheime plan om Roosevelt, Stalin en Churchill te vermoorden tijdens de Tweede Wereldoorlog

Vertaald door Textcase

MEULENHOF

ISBN 978-90-290-9909-7
ISBN 978-94-023-2256-9 (e-book)
NUR 320

Oorspronkelijke titel: *The Nazi Conspiracy*
Vertaling: Textcase
Omslagontwerp: Pinta Grafische Producties
Omslagbeeld: © Corbis Historical / Getty Images
Zetwerk: Studio Spade

© 2022 by Forty-Four Steps, Inc
© 2023 Nederlandse vertaling Textcase en Meulenhoff Boekerij bv,
Amsterdam

De uitgever heeft ernaar gestreefd alle rechten van derden te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen contact opnemen met Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam.

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor professor Tom Collier,
mijn docent geschiedenis aan de
University of Michigan,
die me decennia geleden aanspoorde
me te verdiepen in de Tweede Wereldoorlog
—B.M.

Ter nagedachtenis aan mijn vader,
Steven H. Mensch
1943–2021
—J.M.

Inhoudsopgave

Proloog	II
DEEL I: De opperbevelhebber	15
DEEL I: Een storm van vernietiging	59
DEEL III: Oom Joe	142
DEEL IV: Eureka	211
DEEL V: Nasleep	323
Dankwoord	371
Bronnen	376
Bibliografie	417
Register	424

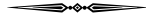

Bij het citeren uit historische bronnen hebben we soms de oorspronkelijke spelling, het hoofdlettergebruik of de interpunctie gecorrigeerd of gemoderniseerd om de tekst voor de hedendaagse lezer beter leesbaar te maken.

Tenzij anders aangegeven hebben we in de tekst of voetnoten zelf verder geen wijzigingen aangebracht.

Proloog

Teheran, Iran
28 november 1943

De president houdt zich schuil.

De straat staat vol soldaten, duizenden aan weerszijden, gewapend met mitrailleurs. De meesten dragen Sovjetuniformen, een enkeling is Brits of Amerikaans.

In de droge hitte gebruiken ze hun wapens en lichamen om de luidruchtige menigte te bedwingen, die in groten getale is komen kijken naar wat er aan de hand is, of beter gezegd, naar wie er langskomt.

De brede laan is de voornaamste verkeersader door Teheran, de bruisende hoofdstad van Iran.

Het is eind november 1943 en er is commotie alom. Vanaf vandaag is dit de plek waar een van de belangrijkste gebeurtenissen van de oorlog plaatsvindt. Tot zojuist was de hele operatie nog geheim, maar het nieuws is net bekendgemaakt. Hoewel Iran geen actieve rol speelt in de oorlog, staat het onder geallieerd gezag. Dit verklaart de grote hoeveelheid Sovjettroepen die de stad beveiligen.

Een rumoer stijgt op. Soldaten en omstanders richten hun aandacht op de naderende colonne auto's, een mengeling van militaire en burgervoertuigen. In het hart van deze karavaan glinstert een donkere limousine in de middagzon. Dit is het voertuig dat de soldaten moeten bewaken.

Wie het lukt een blik in de limousine te werpen ziet achter het stuur een chauffeur en op de achterbank één passagier zitten, een rijzige man met grijs haar.

De menigte leunt massaal naar voren, want iedereen probeert een glimp op te vangen van Franklin Delano Roosevelt, de president van de Verenigde Staten. Tenminste, dat denken ze.

De presidentiële karavaan baant zich een weg door de stad, langs drukke markten en flatgebouwen waar bewoners vanuit de ramen en vanaf de daken toekijken. De bestemming van de limousine is geen geheim: de president is op weg naar de Sovjetambassade, een ommuurd en zwaarbewaakt complex in het noorden van de stad. Daar ontmoet Roosevelt straks zijn twee bondgenoten, secretaris-generaal van de Sovjet-Unie Jozef Stalin en Winston Churchill, premier van het Verenigd Koninkrijk.

Het wordt een conferentie van historisch belang, de eerste ontmoeting van de drie machtigste leiders van de geallieerden. Vanwege de internationale coördinatie en de veiligheidsrisico's kostte de voorbereiding bijna een jaar.

Echter, iets in dit spektakel is niet wat het lijkt. Zonder dat de menigte en de soldaten – en zelfs een groot deel van de karavaan – het weten, is de rijzige man in de limousine niet de president van de Verenigde Staten, maar een met kogelvrij vest uitgerust lid van de Amerikaanse geheime dienst.

De echte Roosevelt bevindt zich niet eens in de colonne. Hij zit weggedoken op de achterbank van een heel ander soort auto: een kleine en vuile vierdeurs die zich door de straten van Teheran spoedt. En waar de presidentiële bolide in de karavaan is omgeven door pantserwagens en beveiligers, heeft de onopvallende auto waarin de echte Roosevelt zich verschuilt slechts één enkele jeep als escorte.

Maar waarom zulke omslachtige maatregelen?

De avond ervoor kreeg de Amerikaanse veiligheidsdienst van hun Russische collega's verontrustend nieuws: naziagenten in vermomming waren het geallieerde bolwerk binnengedrongen. En volgens de Sovjets was hun missie het elimineren van Roosevelt – en van Churchill en Stalin. Een haast onvoorstelbaar brutaal plan: hier in Teheran, tijdens deze historische top, willen de nazi's de drie grootste wereldleiders ombrengen.

Als dat lukt, zijn de gevolgen wereldschokkend.

De Tweede Wereldoorlog houdt de wereld inmiddels al vier jaar in zijn greep. Grote delen van Europa, Azië en Noord-Afrika liggen in de as. Een gigantisch aantal mensen is dagelijks slachtoffer van het conflict. De wandaden die worden gepleegd zijn bijna niet te tellen. En op dit moment is er geen eind in zicht.

De oorzaak van deze oorlog is een angstaanjagende ideologie die in verschillende landen wortel heeft geschoten, maar die op haar sterkst is in nazi-Duitsland. Het is een mismaakte vorm van extreme vaderlandsliefde, gevoed door rassenhaat, massa-propaganda, samenzweringstheorieën, het demoniseren van minderheden en een persoonlijkheidscultus rond een narcistische leider. Met deze ideologie heeft de meedogenloze nazipartij een voorheen democratisch land omgevormd tot een autoritaire staat vol haat en geweld. Duitsland en zijn voornaamste bondgenoten Italië en Japan zijn verantwoordelijk voor deze gruwelijke oorlog.

Het conflict omvat meer dan de verwoestende botsing tussen militaire grootmachten. Het uitdijende naziregime begaat steeds meer wreedheden die niets te maken hebben met oorlogvoering. Groepen die het ziet als 'onwenselijk', waaronder de Roma, geestelijk gehandicapten en Polen en andere Slavische volken, worden genadeloos vervolgd. Burgers – mannen, vrouwen en kinderen – worden opgesloten, gemarteld, tewerkgesteld tot de dood erop volgt of simpelweg vermoord.

Maar bovenal richt het geweld zich tegen de Joden, die vanaf het begin zijn gebrandmerkt als zondebok. Als oplossing voor wat de nazileiding het 'Jodenprobleem' noemt, is er een moord-machine van ongekende grootte opgetuigd, waarvan de wereld pas jaren later de ware omvang leert kennen.

Als tegenwicht hebben de geallieerden deze topontmoeting georganiseerd tussen de leiders van de Verenigde Staten, het Verenigd Koninkrijk en de Sovjet-Unie. Het is de beste en wellicht enige kans om een militaire strategie te vinden die nazi-Duitsland eindelijk op de knieën kan krijgen en deze afschuwelijke oorlog tot een einde kan brengen. Maar het plannen en uitvoeren van een dergelijke strategie vergt samenwerking op een niet eerder vertoonde schaal.

Miljoenen, mogelijk zelfs tientallen miljoenen levens hangen af van het slagen van deze conferentie.

Als het aan de nazi's ligt, komen de drie wereldleiders niet levend uit Teheran terug. Hun dood zou de hoop op een geallieerde overwinning doen vervliegen.

Het voortbestaan van complete landen ligt in de waagschaal.

En op dat moment zit president Roosevelt verscholen op de achterbank van een voortrazende auto.

DEEL 1

De opperbevelhebber

TWEE JAAR EERDER...

De Stille Oceaan

7 december 1941

De schepen zijn in het geheim al tien dagen onderweg.

Op deze stille zondagochtend, terwijl de zon zich net boven de horizon laat zien, wijzigt de vloot van koers.

Er is geen land in zicht. Op de uitgestrekte oceaan is deze verzameling oorlogsschepen niet meer dan een stipje, maar voor een mensenoog is de vloot gigantisch: zes reusachtige vliegdekschepen, twee slagschepen, negen torpedojagers, drie kruisers, acht tankers en een handvol bevoorradingschepen. Onder het wateroppervlak volgen nog eens drieëntwintig onderzeeboten. Elk van de vliegdekschepen vervoert tientallen vliegtuigen en de totale bemanning loopt in de tienduizenden.

Het grootste deel van de reis ging in oostelijke richting, van een afgeschermd baai aan de kust van Oost-Azië naar dit punt midden in de Stille Oceaan. Opmerkelijk genoeg is de vloot de afgelopen 3500 zeemijlen door geen enkel radarsysteem opgemerkt. Elk aspect van de zeereis is dan ook in het grootste geheim voorbereid en uitgevoerd.

Hier, op een paar honderd mijl van de Aleoeten, geeft de commandant bevel om koers te zetten naar het zuiden. De tra-

gere tankers kijken toe hoe de rest van de schepen manoeuvreert en de snelheid opvoert van twintig naar vierentwintig knopen, de snelheid waarbij de vliegtuigen van de vliegdekschepen kunnen opstijgen.

Om vijf over zes 's ochtends zwaait een groen licht over het dek van het vlaggenschip: het vertreksignaal. Om beurten gieren de jachtvliegtuigen over het dek en vliegen ze de donkere ochtendhemel in. Hetzelfde tafereel is te zien op alle overige vliegdekschepen.

De 183 vliegtuigen maken eerst cirkels boven de vloot en vliegen dan in gevechtsformatie naar het zuiden.

Op kop verdwijnt een verkenningsvliegtuig tussen de wolken. De piloot heeft als taak de zee en de lucht te verkennen en via de radio te speuren naar eventuele signalen dat de vliegtuigen of de vloot ontdekt zijn.

Anderhalf uur later, rond tien over half acht, zien de verken-ners land. Ze zenden een signaal naar de rest. De vijand heeft de vliegtuigen nog steeds niet gespot. Het zicht is helder, de kust is vrij. Tijd om de aanval in te zetten.

Het doelwit is een klein eiland van nog geen vijftienhonderd vierkante kilometer. De Japanners zijn nog niet met dit land in oorlog en toch staan ze op het punt om het met volle kracht aan te vallen.

Het is een verrassingsaanval, een preventieve actie met de bedoeling maximale schade aan te richten.

Twee uur later ziet de wereld er compleet anders uit.

VIER UUR EERDER

Washington, D.C.

Het is kwart voor negen 's ochtends en president Franklin Delano Roosevelt ligt nog op bed. Hij draagt een kamerjas en heeft een dienblad voor zich met daarop zijn maaltijd. Van een luxueus ontbijt op bed is echter geen sprake: overal om hem heen liggen documenten en binnen handbereik staat een druk rinkelende telefoon.

Zo begint de president meestal zijn dag. Twintig jaar geleden zijn door polio zijn benen vrijwel verlamd geraakt en daarom bestuurt hij het land 's ochtends vanuit bed. De avond ervoor was hij tot ruim na middernacht in de weer, met een reeks dringende telefoongesprekken met de nationale veiligheidsdienst.

Die avond had de inlichtingendienst van de Amerikaanse marine een geheime memo onderschept die door de Japanse overheid naar de Japanse ambassade in Washington werd gestuurd. De memo bestond uit veertien actiepunten, met instructies om het bericht volgens een van tevoren vastgestelde planning bij de Amerikanen te bezorgen.

De marine wist dertien van de veertien punten te onderscheppen en ontcijferen, in de veronderstelling dat het veertiende nog zou volgen. Deze zetten stelselmatig de Japanse reactie uiteen op de recentste Amerikaanse diplomatieke maat-

regelen en vormen een afwijzing van wat het land beschouwt als onredelijke eisen tegen de Japanse expansie in China en delen van de zuidelijke Stille Oceaan. Daarnaast ziet het de opgelegde sancties en het Amerikaanse olie-embargo als onacceptabel.

Grof gezegd lijken de recente onderhandelingen tussen de Verenigde Staten en Japan finaal mislukt.

Op een dergelijke verslechtering zit de president niet te wachten. Roosevelt's prioriteit en die van het Amerikaanse buitenlandbeleid is het met hulpgoederen en materiaal ondersteunen van de Britse strijd tegen nazi-Duitsland.

Met zijn benen nog onder het dekbed leest Roosevelt de memo met de dertien punten nog eens goed door. Om half tien betreedt een koerier van de marine gehaast de slaapkamer. Hij brengt het veertiende deel, dat zojuist is onderschept, ontcijferd en vertaald.

Deze laatste alinea bevat wat de eerdere punten al suggereerden: Japan zal verklaren dat 'pogingen tot een vreedzame oplossing' zijn mislukt en dat 'het onmogelijk is om met onderhandelingen tot een akkoord te komen'.

Een paar minuten later ontvangt de president opnieuw een gedecodeerd bericht, gelijktijdig maar afzonderlijk verstuurd. Hierin wordt de Japanse ambassadeur opgedragen de eerdere memo om exact één uur die middag bij de Amerikaanse autoriteiten te bezorgen. Het belang van dit tijdstip wordt niet vermeld. Nog onheilspellender zijn de overige instructies, die de ambassadeur opdragen alle vertrouwelijke documenten van de Japanse ambassade te vernietigen en, zo lijkt het, de dienst volledig op te doeken.

Dit is slecht nieuws. Tijd om op te staan.

Eenmaal uit bed vergadert Roosevelt telefonisch en persoonlijk met de belangrijkste stafleden van de veiligheidsdienst en het ministerie van Buitenlandse Zaken. Ruim voor het middaguur is de conclusie getrokken: Japan gaat waarschijnlijk een

Amerika-gezind doelwit in Zuidoost-Azië aanvallen, mogelijk het door de Britten bestuurde Singapore of Guam of anders een poging doen de gewilde oliereserves van Nederlands-Indië in handen te krijgen. Ook een aanval op de Filippijnen, een Amerikaans protectoraat, sluit men niet uit.

Hoe moeten de Verenigde Staten hierop reageren? Vraagt een dergelijke actie om een militair antwoord?

Terwijl zijn adviseurs meningen uitwisselen, vindt Roosevelt de zondagse minimale bezetting van het Witte Huis onvoldoende. Hij heeft zijn beste mensen nodig. De operator van het Witte Huis gaat direct aan de slag om iedereen die in of nabij Washington woont te pakken te krijgen, of ze nu thuis, in de kerk of aan het winkelen zijn.

Een van de mensen die een telefoontje ontvangen is Grace Tully, Roosevelts secretaresse, voor wie de dag thuis in haar appartement in Washington rustig was begonnen. 'De president heeft je direct nodig,' zegt de operator van het Witte Huis. 'Er is een auto naar je onderweg.' Tully kleedt zich meteen om, 'als de brandweer' zoals ze het zich later herinnert, en haast zich naar buiten.

De uitdijende staf op het Witte Huis is gespannen. Militaire actie ergens in de zuidelijke Stille Oceaan is een reële mogelijkheid. De echtgenote van de president, de immer ijverige Eleanor Roosevelt, had die middag op het Witte Huis een lunch met sponsors gepland. 'Ik was teleurgesteld maar niet verrast toen Franklin liet weten dat hij geen mogelijkheid zag om de lunch bij te wonen,' herinnerde ze zich later. Zoals wel vaker is zij vandaag gastvrouw omdat de president verhinderd is.

De lunch van de president bestaat die middag uit een schaal boterhammen op zijn bureau, terwijl hij en topadviseur Harry Hopkins de vervolgstappen bespreken.

Om dertien voor twee onderbreekt een telefoontje de late lunch van Roosevelt en Hopkins. Aan de andere kant van de

lijn schraapt secretaris van de marine Harry Knox zijn keel en zegt met bevende stem dat het Pentagon ‘een radiobericht heeft ontvangen van onze bevelhebber in Honolulu... er heeft zojuist een luchtaanval plaatsgevonden en het gaat niet om een oefening’. Na een korte adempauze vervolgt Knox: ‘Het lijkt erop dat Japan Pearl Harbor heeft aangevallen.’

Pearl Harbor? In Hawaï? Hier klopt iets niet.

De Amerikaanse marinebasis op het eiland Oahu werd gezien als onaantastbaar. Qua locatie ligt het ver van elk Japans interessegebied. Waarom zou Japan Hawaï aanvallen?

Hopkins, een van Roosevelts meest betrouwbare adviseurs, gelooft het niet. ‘Ik zei dat het om een vergissing moest gaan,’ zo schreef hij die dag in een memo. ‘Japan zou toch zeker niet Honolulu aanvallen?’

Maar de president is er niet gerust op en wil meer te weten komen.

Op dat moment is Grace Tully op haar werkplek druk bezig het presidentiële telefoonverkeer in goede banen te leiden. Kort na het bericht van Knox vertelt de operator van het Witte Huis haar dat admiraal Harold Stark, hoofd marineoperaties, de president wil spreken.

‘Ik kon de schok en het ongeloof in zijn stem horen,’ vertelde Tully later. Ze verbindt hem door met de president en Stark bevestigt het ongelooflijke nieuws: Japan heeft Pearl Harbor aangevallen. De basis was totaal onvoorbereid en de gevolgen zijn desastreus.

Eén ding is nu wel duidelijk: dit wordt de slechtste dag van Roosevelts presidentschap.

Roosevelt heeft een reputatie als onverstoort leider. Terwijl zijn staf steeds paniekeriger wordt, reageert hij ijsig kalm op het nieuws uit Hawaï. De president ‘bleef rustiger dan iedereen’, beschreef Tully, maar ‘met elk nieuw bericht schudde hij weemoedig het hoofd en werd zijn gezichtsuitdrukking meer gespannen’.

En inderdaad, het slechte nieuws blijft aanhouden. De Amerikaanse marinebasis werd totaal verrast. Gevechtsposten waren vrijwel onbemand en munitie lag nog in afgesloten depots. De schepen waren volledig onbeschermd tegen de aanval.

De eerste aanvalsgolf had als doelwit de plek waar de grootste schepen van de Amerikaanse Stille Oceaan-vloot zij aan zij aangemeerd lagen. De *uss Oklahoma* werd als eerste geraakt, door een spervuur en twee secuur afgevuurde torpedo's. Het ontploffen van de brandstoftanks deed de basis schudden op haar grondvesten en het schip kapseizen. Water drong binnen door de gaten in de boeg en een paar minuten later zonk het slagschip naar de zeebodem, waarbij het ruim vierhonderd matrozen en bemanningsleden met zich mee de dood in trok.

Binnen een uur was de basis veranderd in een vlammenzee. Twee slagschepen zonken volledig en meerdere andere slagschepen, torpedojagers en kruisers waren vernietigd. De haven lag vol wrakstukken. Een groep Japanse vliegtuigen richtte zijn aandacht op naburige vliegvelden, waarbij vrijwel alle op de basis aanwezige Amerikaanse toestellen werden uitgeschakeld.

Volgens de eerste berichten kwamen ruim tweeduizend Amerikaanse militairen en personeelsleden bij de aanval om het leven. Nog eens duizend raakten zwaargewond. De gemiddelde leeftijd van de matrozen op de basis was negentien.

Buiten het gruwelijke resultaat op zich had de aanval enorme gevolgen voor de wereldpolitiek. Japan was een bondgenoot van Duitsland en Italië, die op dat moment vochten tegen de Britten in een oorlog die heel Europa in zijn greep had.

De Japanse verrassingsaanval op Pearl Harbor deed het wereldwijde machtsevenwicht kantelen, maar op het moment zelf vielen de gevolgen nog moeilijk in te schatten.

De westelijke vleugel van het Witte Huis is in rep en roer. Het nieuws komt naar buiten en al gauw dromt de pers samen rond de woning van de president. Om vijf uur die middag, na

een dag vol gehaast overleg en telefoongesprekken, trekt president Roosevelt zich even terug in zijn kleine studeerkamer naast het Oval Office. Alleen Grace Tully vergezelt hem.

Morgen spreekt hij beide Kamers van het Congres toe. Hij moet zich voorbereiden op wat hij ze gaat vertellen.

De afgelopen uren is het State Department druk in de weer geweest met het schrijven van een speech. Deze ligt nu voor hem, vijftien lange bladzijden die de diplomatieke geschiedenis tussen Amerika en Japan uiteenzetten en mogelijke militaire antwoorden op de aanval afwegen.

Roosevelt schuift de vellen papier opzij. Hij spreekt het Congres toe, maar zijn daadwerkelijke publiek is de Amerikaanse bevolking. Een land dat in zijn ziel is getroffen geef je geen lezing over buitenlandbeleid. Zijn toespraak moet simpel, kort en krachtig zijn. Elk woord telt.

Met Tully aan de schrijfmachine leunt Roosevelt achterover, zuigt hij aan zijn sigaret en begint te dicteren.

Morgen spreekt opperbevelhebber Franklin Delano Roosevelt het hele land toe.

Amerika deed nog zo zijn best om niet aan de oorlog deel te nemen.

Net als veel landen verloren de Verenigde Staten veel jonge soldaten tijdens de Eerste Wereldoorlog. Na de terugkeer van de Amerikaanse troepen in 1919 was de publieke opinie overweldigend voor isolationisme. De gemiddelde Amerikaan zag het nut van die verwoestende oorlog niet in.

De ontgoocheling, vooral gevoeld door veteranen en degenen die dierbaren hadden verloren, liet bij een generatie Amerikanen een diepe wond na. Waarom zouden ze nu dan nog meer jonge Amerikanen naar het buitenland sturen om te vechten voor verafgelegen landen?

Op de kop af tien jaar na het Verdrag van Versailles stootte de beurskrach van 1929 de Verenigde Staten in een diepe depressie. Binnen een paar jaar was bijna een kwart van alle Amerikanen werkloos en bereikte het land een ongeëvenaard niveau van armoede en dakloosheid.

Franklin Roosevelt werd in 1932 president met als missie Amerika te behoeden voor de ondergang. Anders dan zijn voorganger nam hij resolute maatregelen en gebruikte hij overheidsprogramma's om banen te scheppen en groei aan te wakkeren. Hij ging het meer en meer zien als een morele plicht om armoede uit te roeien en beter te zorgen voor burgers in nood.